

האשה ברכיבה כבד על הבהמה יותר מרכיבת האיש, דהאיש נושא עצמו יותר מן האשה, ואינו מכביד על הבהמה כמו האשה, וכנזכר בפוסקים ז"ל. ובודאי דבר זה נאמר על רוב העולם. ונראה דכל אדם הרוכב על הבהמה ואינו רגיל ברכיבה, ויש לו פחד ברכיבה, ודאי מכביד יותר על הבהמה, שאינו נושא את עצמו, ולכן על הרוב האשה מכבדת יותר משום דאינה רגילה והיא מפחדת שמא תפול. גם נראה דכל הרוכב בפסוק רגלים לכאן ולכאן, יהיה כובד גופו קל על הבהמה יותר מן הרוכב אשר רגליו שתיים לצד אחד, כמנהג אירופ"א כעת, שלא תרכב האשה בפסוק רגלים, וכן היה בזמן קדמון. ולכן גבי איש אמר הכתוב 'מרכב' וגבי אשה 'מושב'... (בן יהודע. ע' פ"ק דפסחים). וע"ע בתורא"ש שמעוברת כבידה יותר מפני שאבריה וראשה כבדים עליה. והדברים מתפרשים גם כן כפי האמור, שהמעוברת אינה מסייעת ברכיבה כמו שאינה מעוברת. וכיוצא בזה מתפרשת סברת 'חזי נושא את עצמו' כאן (ע' בראשונים) ובכ"מ, גם שמבחינת המשקל היינו הך – אלא שהחי מסייע בתנועותיו ובתגובותיו הטבעיות והרכבתו קלה יותר לנושא.

'אמר אביי: שמע מינה, ביניתא אכרסה תקלה...' – ע' רש"ש; בן יהודע.

דף פ

'פרשא' – הוא המרדע ('מלמד הבקר'); מקל שיש בראשו דרבן או מסמר, שעל ידו מכוונים את הבהמה. והוא מלשון 'כצפעוני יפריש' (משלי כג, לב) – לשון עקיצה ודקירה (רש"י שם; ריטב"א ורבנו יהונתן). ופשיעת אוחז המרדע היא מפני שנעצה בה יותר מדאי והבהילה (מאירי). ודעת האומר שאוחז הכלי פשע, מפני שמצויו בו הפשיעה יותר כאשר מרים את הקנקן והוא מסתבך ונוקף ברגלי הבהמה. ומדובר בכגון שנשמטה הבהמה וברחה מפני רשלנותם זו, ועל ידי כך נשבר הקנקן (עראב"ד). ואמנם יש אומרים שמן הסתם אין פשיעה בשבירת הקנקן אלא מחמת מלאכה הוא (וכן נטה המאירי). ואולם מרש"י משמע שהפשיעה היא בכל חרישה סתם, משום עיוות השורה והיתקלות היתד בסלע. וכן נראה לכאורה מהתוס', שהעמידו משנתנו באוקימתא ולא פירשו באופן שלא פשע. וכן נראה לכאורה מדברי הרמב"ם (שכירות ד, א).

'אמר רבי יוחנן: המוכר פרה לחבירו...' – לא ידעתי למאי הביא כאן מימרא דר' יוחנן, שאין כאן שום שייכות. וצ"ע"ג' (אמת ליעקב).

'היו בה כל המומין הללו, מהו...' – ולא היה אף אחד מהם ניכר – האם היה ללוקח לחוש שאומר אמת או שמא מפני שמפריזו כל כך במומיו, אין אומר כן אלא להשביח מקחו, כאומר ששואה המקח את דמיו אפילו אם היו בו כל אותו מומים (ריטב"א).

'סומכוס אומר משום רבי מאיר סאה לגמל שלשה קבין לחמור' – אבל פחות מכן פטור, שסתם חמור אינו ניווק בתוספת מועטת (עראב"ן).

ואם תאמר הלא רבי מאיר עצמו סובר (עח) כל המעביר מדעת בעל הבית – גזלן, והלא דעתו על לתך ולא יותר? יש לומר שאינו נחשב כעובר על דעתו בשיעור מועט זה, שבני אדם אינם מקפידים על כך.

ונחלקו הראשונים כשהוסיף בפחות משיעור זה, האם חייב להוסיף לבעלים על שכרו; הרמב"ם פסק (שכירות ד, ו), שמוסיף שכר, והריטב"א כתב (מפי מורו) שאינו מוסיף אלא בשיעור שלשה קבין. ומדבריו יש לסייע לסברא שתוספת מועטת עדיין נחשבת

בכלל דעתו של בעה"ב. [ומהרמב"ם אין להוכיח איפכא, כי אף אם אינו כמעביר י"ל שחייב להוסיף על שכרו שהרי מ"מ ההנהו יותר].

ואולם, אם הבהמה ראויה לשאת לתך, וקבע עמו שלא יוסיף על חצי לתך, והטעינה לתך ומתה – לרבנן פטור שאין תולים לומר שמתה מחמת משאו זה [אלא אם ידוע שמתה מריבוי משא], אלא שחייב לפרוע לו שכר על מה שהוסיף (עפ"י רמב"ן ריטב"א ועוד). אולם לרבי מאיר יתחייב באופן זה.

'אביי אמר קשה כמשאוי תנן, נפחא כי תקלא, ואי מוסיף שלשה קבין חייב'. ואם תאמר: והאין אפשר לומר כן, והלא גלוי וידוע שהחמור מוליך כפליים תבן מן התבואה? יש לומר שסובר אביי שכל המשנה ידו על התחטונה, ותולין לו אפילו בדברים שאין דרכן כלל [והולך לטעמו בשומר שפשע ומתה כדרכה – חייב. ואין הלכה כן] (רמב"ן ור"ן. והרשב"א כתב 'וכל זה אינו מספיק).

לכאורה נראה שלא אמר אביי אלא בבעלי חיים, שתוספת הנפח מקשה על הבהמה ומאמצה יותר, אבל בספינה לעולם הקובע הוא המשקל ולא הנפח. ואין מסתבר לומר שהשוו בין נפח למשקל לעולם, משום לא פלוג. אך גם לפי הנחה זו, שיעור התוספת שמתחייב בגללה, לעולם הוא נקבע באחד חלקי שלשים בנפח כדמשמע להלן – שהשוו חכמים מידותיהם.

'רבא אמר: קשה למשאוי תנן, תקלא כי תקלא, ונפחא הוי תוספת...' שיטת רבא שיעור הוספת נפח שמתחייב עליה, משתנה בהתחשב עם תוספת המשקל, כגון: משאוי חמור – לתך חטין, אם הוסיף ג' קבין חטין – חייב אבל אם העמיס שעורין אינו חייב אלא בתוספת סאה, שאז ישתוו המשקל למשקל החטין. ואם העמיס תבן – אף ביותר מזה. ואמנם, אף על פי כן מבואר בגמרא שכשקבע עמו חטין – חייב בתוספת ג' קבין, וכשקבע עמו שעורין גם כן חייב בתוספת ג' קבין, אע"פ שמשקלם מועט משל חטים. וצ"ל שלא חלקו חכמים וקבעו שיעור תוספת שוה של נפח בכל המינים. (וזה לשון התשב"ץ (ח"ג ק): '...ואפילו הוי תקלא כתקלא תמהו הראשונים ו"ל איך יהיה הנפח תוספת. אלא שהנסיון אמת זה, כמו שהגידו לי עובדי אדמה...').

'ואם הוסיף על משאו – חייב. מאי לאו שלשת קבין' – שכן נראה מתוך הסיפא שמפורש בה ג' קבין, וכקושיא שבסמוך. וכך דרך הגמרא (ריטב"א).

(ע"ב) 'הוא סבור חולשא הוא דנקיט ליה'. ואם תאמר, מכל מקום הוא הטעה את עצמו ולמה יהא זה חייב עליו? יש לומר מפני שהשוכר גרם לו הטעות, שהיה זה סבור שאמר לו אמת ומפני שסמך על פיו ניוזק – הרי זה חציו של השוכר, כדין מראה דינר לשולחני ואמר לו שהוא יפה ונמצא שאינו יפה. וכן כל כיוצא בזה (ריטב"א).

'בההיא הנאה דתפיש ליה אאגריה דלא בעי למיעל ולמיפק אזוזי, הוי עליה שומר שכר'. בארו בתוספות טעם זה: לפי שרוב האומנים עושין מלאכה בבית בעל-הבית ואינם תופסים כלום בשכרם, וזה שעושה בביתו ותפוס בכלי – יש לו יתרון הנאה בכך. [מה שכתבו 'רוב' – לאו דוקא, אלא פעמים כך ופעמים כך ולכן יש להם כאן הנאה יתרה. משמרות כהונה].

אולם נראה שלא הוצרכו לטעם זה אלא למאן דאמר שוכר כשומר חנם, רק לדעתו נצרך החילוק הזה שבין אומן לשוכר, משום 'ההיא הנאה...'. אבל לפי מה שאנו נוקטים שוכר כשומר שכר, אין חילוק אם האומן עושה מלאכתו בביתו או בבית בעל הכלי. כן כתב הש"ך (שו סק"א).

ואולם כמה פוסקים אינם סבורים כן, ולדבריהם גם אליבא דאמת אין האומן נעשה כשומר שכר, ואף לא כ'שומר' בכלל, אלא כשעושה במלאכה ברשותו ולא ברשות הבעלים, שהשמירה מוטלת על הבעלים. (כן שיטת המתנה אפרים; הב"ח והסמ"ע שם).

וכן לפי הטעם המבואר בגמרא 'בההיא הנאה דתפיש ליה אאגריה' – על כרחך שבבית הבעלים פטור. ואף שלא הוצרכו כן אלא למאן דאמר 'שוכר כשומר חנם', כמה ראשונים נקטו טעם זה לעיקר (נמו"י; מרדכי; ראב"ן). הרי שגם מזה נראה כדעת הפוסקים שאינו נעשה כש"ש אלא בביתו (ע' בסמ"ע ופתחי תשובה שם; יד הוד).

רש"י במשנה פירש קבלנים המקבלים עבודה בבתיהם, וכ"ה במאירי. ולשיטת הש"ך – לאו דוקא, ואפשר שנקטו כן משום מאן דאמר כשומר חנם (כידוע, אין דרכו של רש"י בפירושו המשנה לפרש דוקא אליבא דמסקנא והלכתא). וגם במש"כ 'קבלנים' – שיטת הש"ך (שם) שאין חילוק בין קבלן לשכיר יום, דלא כדעת הסמ"ע ששכיר יום כש"ח, ע"ש.

ולהש"ך מדויק לשון התנא 'כל האומנין'. וע' רעק"א וחדושי חת"ס).

ונראה שאף לדעת הש"ך, אין דינו כשומר אלא לפי שהוא תחת ידו של האומן ובהשגחתו, ובעה"ב הלא עוסק בענינים אחרים ולפעמים הולך מביתו, ולכן דעתו בסתמא שהאומן ישמור. אבל כאשר שוהים שניהם יחדיו עם החפץ, גם הש"ך יודה שאין כאן קבלת שמירה, ואפילו כשומר חנם. כן כתב בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"א ע. ובאר באריכות את הוכחת הש"ך מהתוס'). ועל פי זה הורה במעשה שבא לפניו על בעל עגלה שנשכר להוליך קשואין וגם בעל הקשואין נסע עמו, ובדרכם בעגלה נגנבו הקשואין – שמצד הדין נראה שהמנהיג אינו כשומר ופטור. אך מ"מ כתב לפשר קצת כי אולי היה זה במקום שרק בעל העגלה יכל לשמור, והדין משתנה בשינויי המקרים שא"א לעמוד עליהם, ולכן צריך לפשר, אך הרבה יותר לטובת צד בעל העגלה.

דף פא

'הא גמרתיו שומר שכר'. פירוש, כשם שכאן עדיין עומד בחיובו הראשון, כמו כן יש לנו לומר בשואל שכלו ימי השאלה, אפילו ידעו הבעלים שכלו ימי שאלתו, עדיין נשאר זה שואל עליה (תוס' רבנו פרץ). ואף על פי שאמרו להלן שהשואל נעשה שומר שכר לאחר שכלו הימים מפני ההנאה שקבל, ולכאורה יש לומר כן גם באומן ושוכר, שייעשה שומר שכר מפני ההנאה שהיתה לו – צריך לחלק ביניהם, שאין דומה הנאתו של השואל להנאתם של אלו (עפ"י רש"ש).

א. נראה שקושית הרש"ש אינה מוסבת על שאלת הגמרא, כי נראה שהמקשה לא נחית לסברא שהסיקו לבסוף שנעשה ש"ש בההיא הנאה, שאם אכן נחית לכך לא היה מקשה, כי הלא ודאי יש מקום לומר שדין שניהם כשומר שכר מפני אותה הנאה, ותו לא קשה מידי. אלא כוונת הרש"ש להקשות על מסקנת הדין, שב'גמרתיו' דינו כשומר חנם, ואילו בשואל שכלו ימי שאלתו דינו כשומר שכר. ועל כרחנו לחלק ביניהם אליבא דאמת.

ולכאורה יש מקום לחילוק נוסף; על השואל מוטל חיוב החזרה, הלכך כל עוד לא החזיר, הגם שכבר אינו רשאי להשתמש וכלתה שאילתו, לא השלים עדיין כל חובת שאילתו, הלכך הוא שומר שכר מפני הנאת השאילה. משא"כ שומר שכר ואומן שעל הבעלים לבוא לקחת החפץ, אין זה אלא כשומר חנם, שכבר כלתה לגמרי השמירה הראשונה. וצ"ב.

וז"ל הרמב"ם (שאיילה ופקדון ג, ב) 'בד"א בשהחזירה בתוך ימי שאלתה אבל אם החזירה אחר ימי שאלתה הרי זה פטור אם מתה בדרך, שאחר ימי שאלתה יצאת מדין שאילה והרי הוא כשומר שכר'. מדייק לשונו משמע שאם מתה בבית השואל חייב גם לאחר ימי השאילה, ודלא כרש"י. ויתכן לבאר לפי הסברא האמורה, שעדיין לא כלתה שאילתו לענין חיוביו כל עוד לא מקיים חובתו